

Obserwacja procesu walidacji

Spis treści

Obserwacja procesu walidacji	1
Obserwacja jako metoda	2
Walidacja i weryfikacja	3
Czym są arkusze obserwacji?	5
Zasady przeprowadzania obserwacji	6
Zastosowanie obserwacji w działaniu PZZJ	7
Przedmiot obserwacji	7
Cele obserwacji	10
Elementy NIE podlegające obserwacji	11
Obserwacja w praktyce	11
Przygotowanie się do obserwacji	15
Czas realizacji obserwacji	16
Jak wypełniać arkusze	17
Załączniki do arkuszy	17
Podsumowanie	17
Bibliografia	18
ARKUSZ OBSERWACJI	19
ARKUSZ PODSUMOWUJĄCY	24

Obserwacja jako metoda

Wiele dziedzin nauki w ramach badań posługuje się obserwacją. Jest to niejako podstawowa metoda empirycznego poznawania zjawisk. Janusz Sztumski definiuje metodę tą w następujący sposób: *Przez obserwację rozumie się celowe, tzn. ukierunkowane i zamierzone oraz systematyczne postrzeganie badanego przedmiotu, procesu lub zjawiska* (Sztumski, 1999, s. 122). Obserwacja stosowana jest również w naukach społecznych, m.in. w ramach badania procesów odbywających się w obrębie instytucji. Pozwala nie tylko prześledzić przebieg wydarzeń, ale również odnotować wiele szczegółów, które byłyby niemożliwe do wychwycenia dla metod opartych o gotowe wytyczne.

W etnografii metoda obserwacji służy do poznawania praktyk kulturowych – nie tylko samych czynności, ale również osadzenia ich w konkretnych warunkach. Niektórzy badacze, tak jak Michael Angrosino, dla odróżnienia metody ze względu na jej zastosowanie, używają określenia „obserwacja etnograficzna”: *Obserwacja etnograficzna (w przeciwieństwie do obserwacji prowadzonej w warunkach klinicznych) odbywa się w terenie, w warunkach naturalnych. Obserwator jest więc (...) uwikłany w to, co stanowi przedmiot jego obserwacji* (Angrosino, 2010, s. 107). Słowa Angrosino dobrze oddają pozycję badacza-obszernika, który podczas swej pracy zawsze oddziałuje na sytuację, bez względu na to co robi. Jego postępowanie może być różne w zależności od stosowanej techniki obserwacji, nie mniej jednak podstawowym produktem obserwacji jest opis spostrzeżeń badacza, poczynionych w trakcie badania. Opis ten siłą rzeczy jest subiektywny i nie należy traktować tego jako nierzetelność.

Techniki obserwacji, stosowane w ramach nauk społecznych posłużyły jako inspiracja dla opracowania jednego z narzędzi ewaluacji zewnętrznej, będącej zadaniem Podmiotu Zewnętrznego Zapewniania Jakości (PZZJ) w ramach Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (ZSK), czyli właśnie arkusza obserwacji procesu walidacji.

Obserwacja stanowi dobre uzupełnienie dla innych metod, np. wywiadów lub analizy dokumentów. Łączenie metod badawczych (tzw. triangulacja) ma wiele pozytywnych stron:

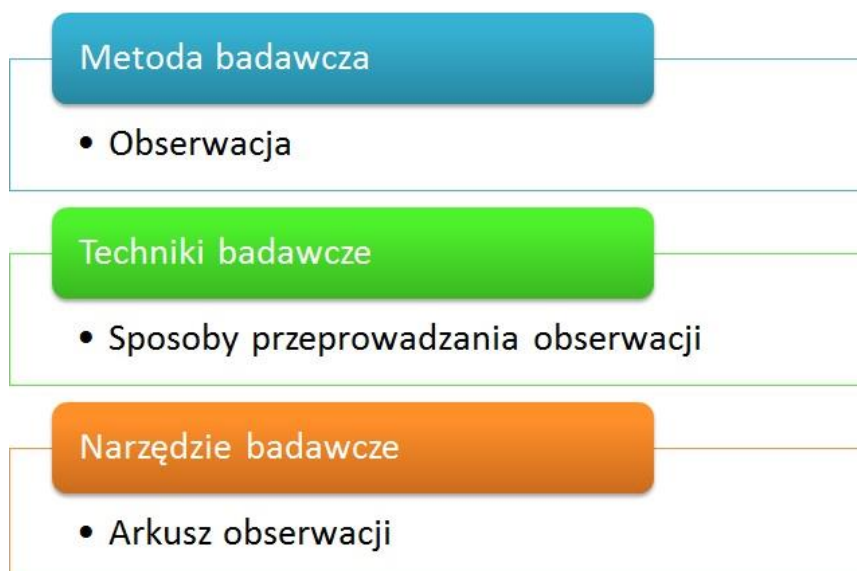
- większa rzetelność badania (uniknięcie błędów),
- porównanie różnego rodzaju danych,
- pełniejszy obraz badanego przedmiotu i pozwalający na przeprowadzenie lepszej analizy.

Należy też pamiętać, że ewaluacja zewnętrzna jest dużym badaniem, obejmującym wiele zagadnień i złożonym z wielu czynności, toteż będzie obejmować wiele metod tak czy inaczej. Zalecane stosowanie większej liczby metod nie zmienia jednak faktu, że przeprowadzenie obserwacji jest wymagającym zadaniem, a podejmująca się go osoba powinna mieć dużą wrażliwość i zwracać uwagę na szczegóły.

Czemu więc poświęcać tyle miejsca akurat obserwacji? W przypadku badania wydarzeń, w których obowiązują procedury, wszelkie inne metody (poza analizą materiałów) są wtórne wobec obserwacji i stanowią jej dopełnienie. Obserwacja nie uwzględnia opinii uczestników procesu i chociażby ten fakt powinien uzasadniać dobranie innych metod dla uzupełnienia obserwacji, np. wywiadu z asesorem walidacyjnym (tj. osobą która weryfikuje efekty uczenia się osób

przystępujących do walidacji) lub osobą przystępującą do walidacji czy analizy dokumentów, takich jak karta oceny bądź scenariusz walidacji.

Rysunek 1: Metody, techniki i narzędzia badawcze

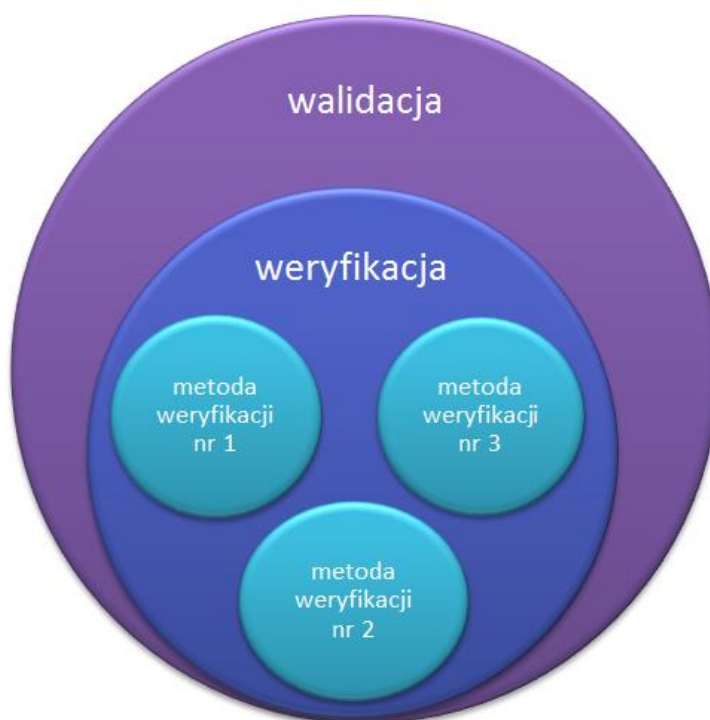

Źródło: opracowanie własne

Walidacja i weryfikacja

Na wstępie należałoby uporządkować pojęcia, którymi będą operować arkusze. Walidacja, jako wydarzenie które przyczynia się do powstania czegoś (w tym przypadku – potwierdzenia czyjejs wiedzy, umiejętności i kompetencji), jest **procesem**. Proces ten może przebiegać wieloetapowo i obok weryfikacji obejmować identyfikowanie i dokumentowanie efektów uczenia się. Identyfikowanie, dokumentowanie i weryfikacja są **podprocesami** procesu walidacji. Niniejsze arkusze dotyczą weryfikacji, którą można przeprowadzić kilkoma **metodami**, np. testem wiedzy, obroną pracy zaliczeniowej, zadaniem do wykonania itp.

Rysunek 2: Walidacja, weryfikacja i metody weryfikacji – relacja pojęć

Źródło: opracowanie własne

Weryfikacja jest więc integralną częścią walidacji, nie należy jednak tych dwóch słów stosować zamiennie. Co prawda w arkuszach można natknąć się na sformułowanie „**osoba przystępująca do walidacji**”, użyte w kontekście uczestnika weryfikacji, należy jednak mieć na uwadze, że jest to oficjalny termin charakteryzujący taką osobę i nie trzeba uszczegóławiać go na potrzeby samego arkusza.

Badanie metodą obserwacji dotyczy **procesu weryfikacji** ze wszystkimi jej częściami odbywającymi się stacjonarnie w danym przedmiocie prowadzącym walidację¹. Przedmiotem weryfikacji mogą być rzecz jasna dowody na posiadanie efektów uczenia się, tworzone przed przystąpieniem do weryfikacji np. portfolio, czy praca zaliczeniowa. Jeżeli powoływana jest komisja oceniająca pracę osób przystępujących do walidacji, która musi podjąć decyzję odnośnie oceny, tutaj również zasadne jest przeprowadzenie obserwacji. Jednak z uwagi na inne wytyczne (wynikające chociażby z nieobecności osoby przystępującej do walidacji etc.) część ta wymaga innego rodzaju opisu, a co za tym idzie innego arkusza obserwacji. W przypadkach innych niż opisany, do tego rodzaju zadań nie sposób zastosować obserwacji. Bardziej dostosowana do nich będzie analiza karty oceny danej metody weryfikacji.

¹ W przypadku weryfikacji, której część praktyczna odbywa się w różnych lokalizacjach z uwagi na specyfikę kwalifikacji, zaleca się potraktowanie jej jako stacjonarnej, tj. badacz powinien przeprowadzić obserwację bez względu na jej lokalizację.

Badanie pozostałych podprocesów walidacji, tj. identyfikowania i dokumentowania efektów uczenia się, a także zamykającego pomyślnie przebytą walidację procesu certyfikowania podlega odmiennym zasadom z uwagi na ich charakter. Dla wszystkich trzech procesów utworzono więc inne arkusze obserwacji.

Czym są arkusze obserwacji?

Badanie polegające na obserwacji dokumentuje się za pomocą opisu, który ma stać się przyczynkiem do pogłębionej refleksji badacza. Dlatego też proponowanym narzędziem są **dwa arkusze** – obserwacji i podsumowujący. Z pozoru może się to wydać zbędnym rozdrabnianiem czegoś, co można ująć w jednym arkuszu. Należy jednak wziąć pod uwagę, że pewne kwalifikacje wymagają bardzo złożonego procesu weryfikacji efektów uczenia się, obejmującego wiele metod (np. obronę pracy zaliczeniowej, test wiedzy, zadanie do wykonania indywidualnie i pracę z grupą w ramach jednej kwalifikacji). Tak złożonego, często rozciągniętego w czasie procesu nie sposób ująć w jednym zestandaryzowanym arkuszu, bez negatywnego wpływu na jego rzetelność. Tworzenie opisu „po kawałku”, bezpośrednio po każdym etapie weryfikacji jest lepszym rozwiązaniem dla zachowania precyzji opisu i świeżości wrażeń obserwatora.

Pierwszy arkusz służy sporządzeniu wspomnianego wyżej opisu. Nie ma on formy do końca otwartej, koncentruje się wokół ważnych dla badania zagadnień, ujętych w osobnych rubrykach. Poszczególne rubryki wyszczególniają pola wyjątkowo istotne dla prowadzonego badania. Pytania dodatkowe zawarte w rubrykach są wskazówkami dla obserwatora i mają za zadanie poprowadzić autora opisu w stronę kluczowych problemów.

Ponieważ podczas weryfikacji możliwe jest użycie kilku metod, każdą część poświęconą poszczególnej metodzie należy ocenić oddzielnie, tj. na osobnym arkuszu. W tym celu należy nadać każdej z nich numer w zależności od ich kolejności i wypełniać dla każdej z nich arkusz. Numer metody weryfikacji należy oznaczyć w pierwszej kolumnie arkusza. W przypadku metod łączonych (np. zadanie do wykonania i z test wiedzy), obowiązuje jeden arkusz obserwacji. Jeżeli któraś z metod odbywa się poza siedzibą instytucji certyfikującej (IC) oraz podmiotu upoważnionego przez IC do przeprowadzenia walidacji, a nie ma formy egzaminu praktycznego, (w związku z czym nie można poddać jej obserwacji), nie należy przygotowywać dla niej arkusza. Niemniej jednak należy dołączyć do arkusza kopię karty oceny.

Drugi arkusz służy podsumowaniu całego obserwowanego procesu i ogólniejszym refleksjom obserwatora. Warto, by obserwator przed wypełnieniem arkusza jeszcze raz przeczytał sporządzone przez siebie opisy, ponieważ wcześniejsze refleksje obserwatora mogą zacierać się w pamięci i ustępować miejsca przemyśleniom opartym na wrażeniach z późniejszych metod weryfikacji. Arkusz podsumowujący jest też miejscem na zweryfikowanie własnych refleksji z kolejnych etapów, czyli w pewnym sensie „wnioski z wniosków”. W przypadku obserwacji procesów długich i obejmujących wiele metod, taka czynność służy uporządkowaniu danych i wyłonieniu z nich tego, co naprawdę istotne, bez pominięcia ważkich kwestii zaobserwowanych na samym początku.

Zasady przeprowadzania obserwacji

Zgodnie z ustawą o ZSK, walidacja jest to *sprawdzenie, czy osoba ubiegająca się o nadanie określonej kwalifikacji, niezależnie od sposobu uczenia się tej osoby osiągnęła wyodrębnioną część lub całość efektów uczenia się wymaganych dla tej kwalifikacji* (art. 2 pkt 22). Jako że ZSK opiera się m.in. na perspektywie uczenia się przez całe życie, przedkłada faktyczne efekty uczenia się nad drogę dojścia do danej wiedzy – nie jest ważne w jaki sposób nabyto się daną wiedzę, umiejętności lub kompetencje społeczne, ważne czy w ogóle się je ma. **Walidacja jest zatem procesem odgrywającym kluczową rolę w całym ZSK.**

Proces walidacji ma zasadniczy wpływ na jakość kwalifikacji. Jeżeli certyfikaty przyznawane będą osobom nie posiadającym wszystkich wymaganych efektów uczenia się, kwalifikacja znacznie traci na znaczeniu, a potwierdzające ją dokumenty staną się niewiele warte na rynku pracy. Dlatego zarówno IC jak i PZZJ są zainteresowane, by walidacja dla danej kwalifikacji nie uchybiała jej wymogom.

Celem procesu **walidacji** jest sprawdzenie, czy osoba ubiegająca się o nadanie określonej kwalifikacji osiągnęła wyodrębnioną część lub całość efektów uczenia się wymaganych dla tej kwalifikacji. W przypadku uzyskania pozytywnego wyniku walidacji, osoba ubiegająca się o nadanie określonej kwalifikacji otrzymuje od odpowiedniego podmiotu certyfikującego dokument potwierdzający nadanie określonej kwalifikacji w procesie **certyfikowania**.

Walidacja, jako proces za który odpowiada IC, może przebiegać zgodnie z **jednym z czterech modeli**. Czynnikiem różnicującym je jest podział zadań związanych z walidacją i certyfikacją między IC a podmiotami upoważnionymi przez IC do przeprowadzenia walidacji.

Rysunek 3: Cztery modele walidacji

Źródło: opracowanie własne

Do tych modeli dostosowywana jest ewaluacja zewnętrzna, której elementem jest obserwacja. Należy dodać, że bez względu na to, czy walidacja odbywa się w IC czy w podmiocie przeprowadzającym walidację, zawsze podmiotem odpowiedzialnym za proces jest IC. Wszelkie niedopatrzania ze strony podmiotu przeprowadzającym walidację są traktowane jako błąd IC, dlatego obserwacji podlegają również te etapy weryfikacji, które odbywają się w podmiocie przeprowadzającym walidację.

Zastosowanie obserwacji w działaniu PZZJ

Obserwacja jest **narzędziem ewaluacji zewnętrznej** PZZJ. Daje ona możliwość szerszego wglądu w przebieg procesu, a tym samym pole do rzetelnej oceny pracy IC w tym obszarze. Jako narzędzie, obserwacja pozwala zbadać, czy w danej IC **sprawdzone są efekty uczenia się** określone dla danej kwalifikacji oraz czy IC **spełnia wymagania** odnośnie:

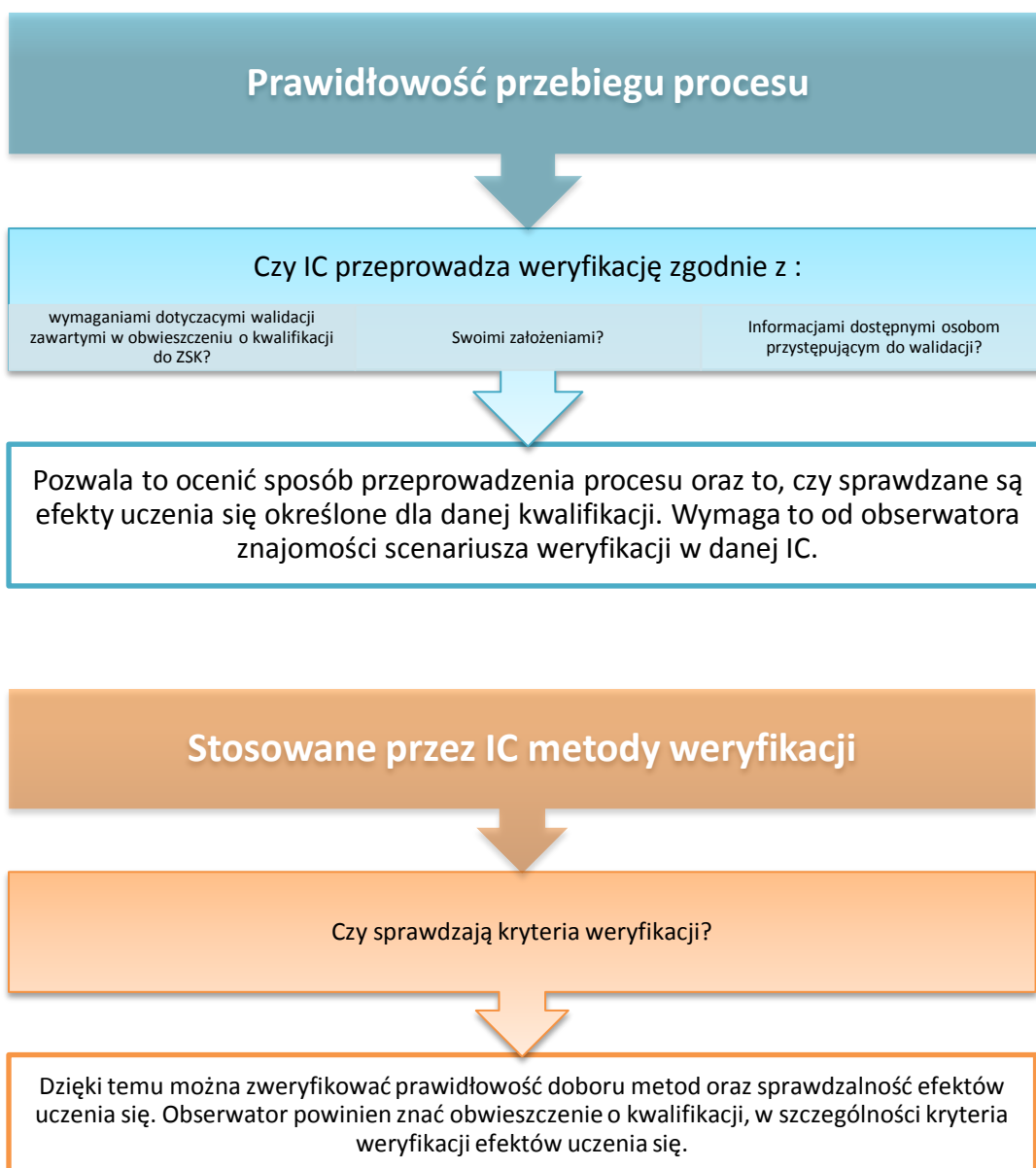
- trafności doboru metod weryfikacji stosowanych przez IC,
- kompetencji osób przeprowadzających weryfikację,
- sposobu prowadzenia weryfikacji,
- warunków organizacyjnych i materialnych niezbędnych do przeprowadzenia weryfikacji, uwzględniając tu w szczególności ramy czasowe, warunki techniczne i lokalowe.

Wnioski z obserwacji mają posłużyć PZZJ do oceny, czy weryfikacja spełniła swój cel i czy warunki w jakich jest przeprowadzana nie mają wpływu na jej wynik. Efektem ewaluacji może być również rekomendacja zmiany metod weryfikacji.

Przedmiot obserwacji

By prawidłowo przeprowadzić obserwację podczas weryfikacji, należy mieć na uwadze jej cele, wymienione powyżej. Żeby nie uchybić owym celom, warto skupić się na konkretnych aspektach weryfikacji.

Rysunek 4. Aspekty weryfikacji, na które należy zwracać szczególną uwagę

Praca kadry IC podczas weryfikacji

Czy zachowanie asesorów walidacyjnych i innych osób zaangażowanych w weryfikację wskazuje na wymagane na ich stanowisku kompetencje?

Należy zwrócić uwagę na to, czy wiedzą co należy do ich obowiązków, w jaki sposób się komunikują z osobami przystępującymi do walidacji i czy zachowują się w sposób etyczny.

Warunki przeprowadzania weryfikacji

Czy weryfikacja przeprowadzona jest w odpowiednim miejscu, przy użyciu wyposażenia w odpowiednim stanie?

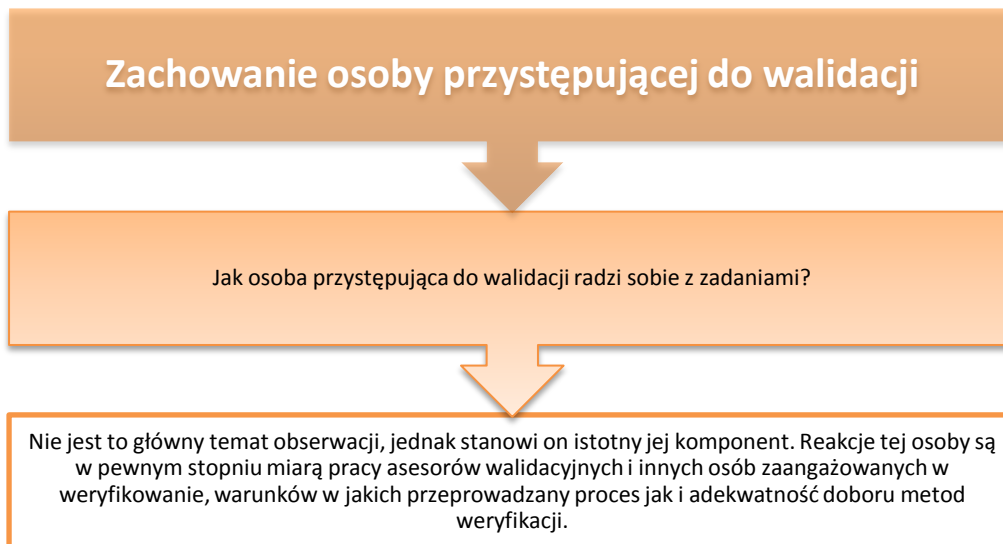
Czy IC zapewnia osobie przystępującej do walidacji bezpieczeństwo i odpowiednie warunki?

Jest to niezwykle ważny element obserwacji, który może zdecydować o dalszych losach danego podmiotu jako IC.

Zachowanie etyki zawodowej podczas weryfikacji

Czy weryfikacja została przeprowadzona zgodnie ze opisem weryfikacji?

Wskazane jest, by osoba wykonująca obserwację miała doświadczenie w sprawdzaniu efektów uczenia się i znała też specyfikę danej branży, bo ocenić zasadność pewnych zachowań.

Źródło: opracowanie własne

Aspektem tym poświęcone są kolejne rubryki arkusza, by obserwator tworząc swój opis skupiał się w nim na tym co najistotniejsze.

Obserwacja podczas weryfikacji nie jest formą weryfikacji, dlatego **jej przedmiotem nie jest sama osoba przystępująca do walidacji**, tylko jej interakcja z asesorem walidacyjnym i odnajdywanie się w warunkach, w których przeprowadzana jest weryfikacja. Jednakowoż obserwowanie osoby przystępującej do walidacji jest istotne i nie można go wykluczyć, gdyż to właśnie dopełnia kompletności opisu weryfikacji. Osoba przystępująca do walidacji jest ostatecznym beneficjentem całego procesu, to ona na nim zyskuje.

Cele obserwacji

Dwoma ostatecznymi produktami obserwacji są wspomniane arkusze obserwacji. Tematem pierwszego, a zarazem pierwszym celem obserwatora, jest **opis przebiegu weryfikacji**, z uwzględnieniem kwestii:

- **zgodności przebiegu procesu ze scenariuszem walidacji stworzonym przez IC** - czy instytucja spełnia swoje własne założenia i czy tym samym nie wprowadza w błąd osób przystępujących do walidacji oraz instytucji przed którymi odpowiada.
- **Prawidłowość stosowania metody weryfikacji** - czy metody były zastosowane w sposób należyty i czy ich dobór był trafny.
- **Prawidłowość przeprowadzenia procesu** - zgodność weryfikacji z wymaganiami dotyczącymi walidacji zawartymi w obwieszczeniu o włączeniu kwalifikacji do ZSK.
- **Położenie osoby przystępującej do walidacji** - czy polecenia są wydawane w sposób zrozumiały, czy ma odpowiednie warunki do pracy, czy nic nie zagraża jego bezpieczeństwu.

- **Postawa asesora i osoby oceniającej** - jak odnoszą się do osoby przystępującej do walidacji, czy postępują zgodnie ze wskazaniami, jak reagują na trudności, jeśli takowe występują.
- **Uczciwość procesu** – czy podczas weryfikacji żadna ze stron nie dopuściła się oszustwa ani w żaden sposób nie naruszyła prawa i procedur opisanych przez IC.

Uzupełnieniem opisu i drugim celem obserwatora, jest przedstawienie **subiektywnej oceny obserwowanego procesu weryfikacji**, opartej na wrażeniach własnych obserwatora. Służy temu podsumowujący arkusz obserwacji. Właśnie z myślą o tym zaleca się, żeby obserwator był odpowiednio przygotowany do procesu weryfikacji i miał doświadczenie w sprawdzaniu efektów uczenia się. Jednak bez względu na to, jak duże jest doświadczenie obserwatora, bardzo ważne jest **staranne przygotowanie się do przeprowadzenia obserwacji**. Osoba mająca wymaganą wiedzę jest w stanie ocenić, czy walidacja została przeprowadzona właściwie.

Elementy NIE podlegające obserwacji

- Wiedza, umiejętności oraz kompetencje społeczne osoby przystępującej do walidacji – PZZJ nie jest IC, więc nie powinien wchodzić w jej rolę, obserwator nie może też ingerować w proces walidacji bardziej niż dopuszcza to sztuka przeprowadzania obserwacji (patrz: obserwacja w praktyce).
- Szczegółowy stan wyposażenia i sprzętu IC – obserwator powinien sprawdzić sprzęt i infrastrukturę użyte podczas weryfikacji. Ocena stanu reszty wyposażenia nie należy jednak do obowiązków obserwatora, ponieważ obserwacja nie jest inwentaryzacją.
- System monitorowania działań związanych z walidacją i certyfikowaniem oraz metody ewaluacji wewnętrznej instytucji oraz jej system wewnętrzny zapewniania jakości – PZZJ ma wiele zadań w obrębie ewaluacji zewnętrznej, obserwacja jest zaledwie jedną z jego metod działania, która ma przynieść określone produkty. Do analizy działania systemu jako takiego lepiej pasują inne metody.

Obserwacja w praktyce

Podczas obserwacji procesu weryfikacji, dopuszczalne są **trzy techniki obserwacji** – „bycie cieniem” (zwana też shadowing²), obserwacja uczestnicząca oraz obserwacja bezpośrednia. Wybór techniki obserwacji jest zależny od metody weryfikacji oraz uznania obserwatora.

Na etapie weryfikacji można posłużyć się szeregiem technik obserwacji, **w zależności od metody weryfikacji** stosowanej przez samą IC. Obserwator powinien dokonać wyboru odpowiedniej techniki wedle własnego uznania. Arkusz obserwacji jest dostosowany do każdej z nich, obserwator powinien dobrać odpowiednią technikę pod kątem wymogów IC.

---

² Shadowing – od angielskiego *shadow* czyli cień, oznacza bycie cieniem, ale również śledzenie kogoś (M. Kostera, 2005, s. 112)

Rysunek 5. Proponowane techniki obserwacji

Technika obserwacji z wejściem w interakcję z uczestnikami walidacji (obserwacja bezpośrednia)

Wskazane metody: prezentacja

debata

wywiad

rozmowa

dyskusja

bilans kompetencji

analiza deklaracji lub dowodów

ocena dzieła

Zalety

Pozwala wpływać na warunki weryfikacji, wyjaśniać zawczasu niejasności

Pozwala reagować na rażące niedopatrzenia, sytuacje kiedy asesor walidacyjny nie robi tego, co robić powinien.

Wady

Asesor walidacyjny i obserwator mogą się nie zgadzać w pewnych kwestiach, co może doprowadzić do konfliktu, utrudniającego proces.

Nieumiejętne, niezręczne zachowanie obserwatora może zaburzyć normalny przebieg weryfikacji.

Źródło: opracowanie własne

Podczas weryfikacji można zastosować kilka metod (jednocześnie albo sekwencyjnie), np. wywiad i analizę deklaracji jako metody uzupełniające. Podczas jednego tak złożonego procesu weryfikacji można również dostosowywać do niego techniki obserwacji. Obserwator powinien prawidłowo dobierać narzędzia swojej pracy, dlatego warto mieć na uwadze, jakie techniki obserwacji są najlepsze, a jakie są jedynie dobrym uzupełnieniem innych technik (Tabela 1).

Tabela 1. Wskazania odnośnie do doboru techniki obserwacji względem metody walidacji

	Shadowing	Obserwacja uczestnicząca	Obserwacja bezpośrednia
Test teoretyczny	1	2	0
Wywiad swobodny/rozmowa	1	1	2
Wywiad ustrukturyzowany			
Debata swobodna/dyskusja			
Debata ustrukturyzowana			
Prezentacja	2	2	1
Obserwacja w warunkach rzeczywistych			
Obserwacja w warunkach symulowanych (symulacja)			
Test praktyczny (warunki kontrolowane)	1	0	2
Gromadzenie i analiza dowodów i deklaracji			
Ocena dzieła	1	1	2
Bilans kompetencji			
Objaśnienie symboli: 2 - metoda najbardziej wskazana przy danej metodzie weryfikacji 1 - metoda stanowiąca dopuszczalne uzupełnienie metody bardziej wskazanej dla danej metody weryfikacji 0 - metoda niewskazana			

Źródło: opracowanie własne

Stałym i nieodzownym elementem wszystkich obserwacji powinny być **obserwacja kadry IC** uczestniczącej w procesie. W przypadku obserwacji pracy asesora walidacyjnego należy zwracać uwagę na jego **komunikatywność**, przestrzeganie standardów **etyki zawodowej**, a także **umiejętność oceny efektów uczenia się**.

Drugim nieodzownym elementem przeprowadzania obserwacji jest analiza **warunków prowadzenia weryfikacji**. Należy wziąć pod uwagę, czy miejsce, w którym odbywa się weryfikacja spełnia wymagania określone w opisie kwalifikacji, czy IC zapewnia niezbędne wyposażenie i czy jest ono w należytym stanie.

W trakcie omawianego badania obserwator może **robić notatki**, jednak nie jest to wymóg konieczny. Notatki sporządzane w trakcie mogą pomóc mu utrwalić w pamięci wiele istotnych elementów, więc może notować jeżeli usprawni to proces tworzenia opisu. Warto dodać, że **notatki**

terenowe³ nie są wymaganiem załącznikiem arkuszy obserwacji, gdyż docelowym produktem badania jest sam wypełniony arkusz. Ponadto notowanie tego, co ktoś mówi i robi podczas interakcji z badaczem dla osób uczestniczących w obserwowanym procesie może być niekomfortowe i stresujące.

Obserwacja procesu walidacji powinna być przeprowadzana przez jedną i tę samą osobę. Pozwala to obserwatorowi prześledzić zmiany zachodzące w instytucji i sposobu wdrożenia rekomendacji z wcześniejszych ewaluacji, co jest ważnym elementem systemu wewnętrznego zapewniania jakości w IC.

W trosce o efektywność, obserwator ma prawo badać wszystkie możliwe metody weryfikacji, jakie odbywają się w ramach danej instytucji w najbliższym czasie, bez względu na, to kto do nich przystępuje. Mówiąc inaczej, w przypadku weryfikacji złożonej, do każdej z jej metod może przystąpić za każdym razem inna osoba. **Przedmiotem badania jest weryfikacja w danej Instytucji Certyfikującej, nie osoba przystępująca do walidacji.** Oczywiście są to kwestie wynikające z charakteru pracy poszczególnych IC, liczba osób przystępujących do walidacji, liczby weryfikacji w danym roku itp. Nie mniej obserwator dla ułatwienia sobie pracy może przyjąć strategię śledzenia całego procesu weryfikacji z perspektywy jednej konkretnej osoby, jednak nie jest to wymogiem koniecznym.

Przygotowanie się do obserwacji

Obserwator powinien być dobrze przygotowany do przeprowadzenia obserwacji procesu weryfikacji. Punktem odniesienia powinna być dla niego wiedza na temat badanego procesu, należy więc zadbać o to, by była ona kompletna. Zadaniem obserwatora jest:

- zapoznanie się z wymaganiami dotyczącymi walidacji zawartymi w obwieszczeniu o włączeniu kwalifikacji do ZSK, scenariuszami walidacji, zasadami zapewniania jakości procesu i innymi dokumentami dotyczącymi walidacji obowiązującymi w IC⁴, kartami oceny i rekomendacjami z wcześniejszych ewaluacji,
- zapoznanie się z materiałami nt. walidacji dostępnymi dla osób pragnących przystąpić do walidacji,
- uczestnictwo w procesie weryfikacji w charakterze obserwatora,
- zebranie dokumentacji zdjęciowej weryfikacji oraz arkuszy testowych,
- wypełnienie arkuszy obserwacji,
- zebranie kopii wypełnionych kart oceny,
- analizę zebranego materiału i wypełnienie arkusza podsumowującego.

---

³ Ang. *field notes* – jedno z głównych narzędzi pracy etnografa. Służą gromadzeniu spostrzeżeń badacza z badań terenowych (np. obserwacji lub wywiadów) na bieżąco. Mogą zawierać zarówno informacje zebrane w trakcie badania, jak i przemyślenia badacza. Notatki terenowe są czymś bardzo indywidualnym, każdy badacz robi je tak jak mu wygodnie i nie istnieje formalny styl ich sporządzania (Angorsino, 2010, s. 87; Kostera, 2005, s. 157; Hoyle, Harris, Judd, 2002, s. 415). W przypadku omawianego badania, arkusz obserwacji jest czymś w rodzaju sformalizowanej notatki terenowej.

⁴ [tu i każdorazowo] lub w podmiocie upoważnionym przez IC do przeprowadzania walidacji.

Obserwator ma więc przed sobą pracę czasochłonną i wymagającą dużych kompetencji. Dodatkowo, w ramach swojej pracy obserwator będzie musiał odbyć kilka podróży służbowych do badanej IC (w zależności od liczby metod weryfikacji oraz ich rozłożenia w czasie). Organizując czasowo pracę obserwatora, należy mieć na uwadze:

- czas poświęcony przygotowaniom do obserwacji – wyszukiwanie informacji dla kandydatów, lekturę wymagań dotyczących walidacji zawartych w obwieszczeniu o włączeniu kwalifikacji do ZSK, scenariusza walidacji i innych dokumentów dotyczących walidacji obowiązujących w IC, kart oceny, rekomendacji oraz w razie potrzeby innych materiałów nt. walidacji dla danej kwalifikacji (szacunkowo ok. jeden dzień roboczy na przygotowania),
- liczbę godzin poświęconych na uczestnictwo w każdej ze stacjonarnych⁵ części weryfikacji (czas trwania określony w scenariuszu walidacji),
- liczbę godzin poświęconych na wypełnienie wszystkich arkuszy obserwacji i arkusza podsumowującego, a także analizę zebranego materiału (szacunkowo ok. trzy dni robocze na całą pracę)
- czas i koszt podróży do badanej IC.

Przed przeprowadzeniem obserwacji, obserwator powinien przyswoić sobie treści niezbędne do pracy asesora walidacyjnego, wymienione w punkcie pierwszym zadań obserwatora. Znajomość scenariusza walidacji jest szczególnie ważna, ponieważ pozwala obserwatorowi wychwycić odstępstwa od niego w trakcie weryfikacji. Sam scenariusz jednak nie jest przedmiotem recenzji obserwatora, krytyczna weryfikacja tego typu treści jest przedmiotem badania na etapie analizy.

Obserwator powinien również sprawdzić, czy instytucja rzetelnie informuje na temat wymogów przystąpienia do weryfikacji i samego jej przebiegu. Powinien więc przejrzeć **wszystkie informacje na temat weryfikacji**, dostępne osobom pragnącym przystąpić do walidacji. Poza tym pozwoli mu to lepiej zrozumieć położenie osoby i ocenić uczciwość procesu.

Innym ważnym źródłem wstępnych danych są dla obserwatora **rekomendacje ze wcześniejszych ewaluacji**, w celu sprawdzenia, czy IC wprowadziła je w życie.

Ponadto jeżeli w danej IC istnieje faza gremialnego przygotowywania walidacji, czyli innymi słowy **spotkanie organizacyjne**, obserwator również powinien w nim uczestniczyć. Od takiego spotkania obserwator powinien właściwie zacząć swoją pracę. Oczywiście nie należy traktować tego jako elementu weryfikacji jako takiej i nie jest wymagane sporządzanie opisu tego wydarzenia, niemniej może ono dać obserwatorowi wiele wskazówek na co ma zwracać uwagę podczas przeprowadzanego badania.

Czas realizacji obserwacji

Opis obserwacji powinien być sporządzany „na świeżo”, zaraz po wydarzeniu lub w niedalekim czasie. Zaobserwowane fakty mogą zacierać się w pamięci obserwatora wraz z upływem

---

⁵ oraz tych, których część praktyczna odbywa się w różnych lokalizacjach

czasu, a jego spostrzeżenia mogą zmieniać się z czasem pod wpływem kolejnych wydarzeń. Dlatego obserwator powinien złożyć wypełniony arkusz obserwacji **trzy dni po zakończeniu danej metody weryfikacji**, a arkusz podsumowujący **trzy dni po zakończeniu obserwacji ostatniej metody weryfikacji**.

Jak wypełniać arkusze

Zaleca się, aby obserwator wypełniał arkusze samodzielnie. Obok samego opisu faktów, istotną część dokumentu stanowią **refleksje i subiektywne opinie** obserwatora.

Równie ważne jest, by **wypełniać arkusze na bieżąco**, bezpośrednio po kolejnych metodach weryfikacji. Może to być proces rozciągnięty w czasie i składać się z wielu metod, więc opisywanie kolejnych wymaga od obserwatora samodyscypliny.

Końcowym etapem obserwacji jest wypełnienie arkusza podsumowującego, wszystkich obserwacji analizę całości procesu weryfikacji. Jego podstawą są wspomniane wyżej refleksje obserwatora, które powinny odnosić się do arkusza/arkuszy obserwacji i być inspirowane zawartymi w nich opisami. Nie oznacza to bynajmniej, że opinie zawarte w arkuszach obserwacji i podsumowującym muszą być identyczne. Z uwagi na swój charakter **arkusz podsumowujący jest najważniejszym produktem obserwacji**, a zawarte w nim wnioski i rekomendacje posłużą badaczowi przy tworzeniu raportu ewaluacyjnego.

Załączniki do arkuszy

- **Zdjęcia** przedstawiające miejsce weryfikacji, sprzęt, narzędzia lub materiały na których miał pracować kandydat, a także przebieg powierzonego mu zadania - jeżeli weryfikacja obejmowała zadanie do samodzielnego wykonania, sprawdzane w ramach obserwacji lub symulacji, lub jeżeli zadanie obejmuje udział dodatkowych osób, np. w ramach pracy z grupą.
- **Arkusz testowy** – jeżeli w ramach weryfikacji odbył się test wiedzy.
- **Kopia wypełnionej karty oceny** - jeżeli któraś z metod weryfikacji polegała na analizie dowodów (np. w postaci portfolio), pracy zaliczeniowej lub innym działaniu oceniającym rezultaty.

Podsumowanie

Obserwacja procesu weryfikacji jest niezwykle ważnym elementem ewaluacji zewnętrznej, prowadzonej przez PZZJ. Po zapoznaniu się ze wszystkimi wymaganiami związanymi z jej przeprowadzeniem, można odnieść wrażenie, że jest to niezwykle trudne i skomplikowane zadanie. Nie ma powodów, by się go obawiać. Kluczowa w nim jest wrażliwość obserwatora, to na co zwraca on uwagę i temu tak naprawdę podporządkowane są proponowane arkusze obserwacji.

Obserwatorowi, który pragnie wywiązać się ze swojego zadania zaleca się przede wszystkim sumienność, dokładność i zaufanie swoim odczuciom.

Bibliografia

M. Angorsino, *Badania Etnograficzne i Obserwacyjne*, PWN, Warszawa 2010

I. Gmaj, J. Grzeszczak, A. Leyk, *Validacja – nowe możliwości zdobywania kwalifikacji*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2016

R.H. Hoyle, M.J. Harris, Ch.M. Judd, *Research Methods In Relations*, Wadsworth Cengage Learning, Wadsworth 2002

M. Kostera, *Antropologia Organizacji*, PWN, Warszawa 2005

J. Sztumski, *Wstęp do Metod i Technik Badań Społecznych*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1999

Załącznik 1

ARKUSZ OBSERWACJI

1. Metoda weryfikacji (numer)	2. Data	3. Miejsce etapu weryfikacji nazwa placówki, adres	4. Godzina rozpoczęcia	5. Godzina zakończenia
6. Nazwa metody weryfikacji (zgodnie z opisem walidacji, np. obrona pracy zaliczeniowej, egzamin pisemny, egzamin ustny, etc.).				
7. Skrócony opis metody (jakie czynności będą przedmiotem obserwacji).				
8. Gdzie odbywa się obserwowana weryfikacja (adres lokalizacji)				
9. Imiona i nazwiska osób odpowiedzialnych za przeprowadzenie danej metody weryfikacji oraz rola tych osób. (np. Jan Kowalski – asesor walidacyjny)				
10. Osoba odpowiadająca za walidację w IC: <ul style="list-style-type: none"> • Imię i nazwisko osoby • Jak wyglądała interakcja między obserwatorem a tą osobą? 				
11. Charakterystyka miejsca weryfikacji: <ul style="list-style-type: none"> • Czy miejsce spełniało wymagania dot. walidacji opisane w obwieszczeniu o włączeniu kwalifikacji, odnoszące się do miejsca weryfikacji? • Czy miejsce spełniało wymagania dot. walidacji opisane w scenariuszu walidacji, odnoszące się do miejsca weryfikacji? • Czy w opinii obserwatora miejsce spełniało warunki niezbędne do poprawnego przeprowadzenia procesu? Czy miało odpowiednią powierzchnię, infrastrukturę, itp.? • Czy panowały tam warunki niezbędne do właściwego przeprowadzenia weryfikacji? Czy nic nie utrudniało pracy osobie przystępującej do walidacji? • Jeżeli weryfikowana kwalifikacja jest dostępna dla osób z niepełnosprawnościami, to czy miejsce dostosowane było do potrzeb takich osób? 				

<ul style="list-style-type: none"> • Czy podczas weryfikacji pojawiły się jakieś trudności związane z miejscem przebiegu procesu? Na czym polegały trudności i jak się z nimi uporano? • Inne uwagi
<p>12. Wyposażenie miejsca:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Czy na miejscu znajdował się sprzęt, narzędzia i materiały opisane w obwieszczeniu o włączeniu kwalifikacji? • Czy na miejscu znajdował się sprzęt, narzędzia i materiały opisane w scenariuszu walidacji? • Czy wyposażenie było w stanie niezbędnym do właściwego przeprowadzenia weryfikacji • Czy podczas procesu pojawiły się jakieś trudności związane z wyposażeniem? Na czym polegały trudności i jak się z nimi uporano? • Inne uwagi
<p>13. Czas trwania weryfikacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Czy weryfikacja zaczęła się o czasie ustalonym w scenariuszu walidacji lub innych dokumentach jej dotyczących, czy z opóźnieniem? • Jeżeli było opóźnienie to z czego wynikało? Przebieg sytuacji. • Czy czas trwania weryfikacji nie był krótszy ani dłuższy niż przewiduje obwieszczeniu dot. kwalifikacji, scenariusz walidacji oraz inne dokumenty dot. walidacji? • Jeżeli ta konkretna metoda weryfikacji była podzielona na kilka części mających trwać określoną ilość czasu (np. przedzielone przerwami), czy przestrzegano założonych ram czasowych? Ile miały trwać? Jeżeli trwały inaczej z czego to wynikało i jak się uporano? • Czy podczas procesu pojawiły się jakieś trudności związane z ramami czasowymi? Na czym polegały trudności i jak się z nimi uporano? • Inne uwagi
<p>14. Asesor/asesorzy walidacyjny/i i osoby oceniające:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Czy asesorzy walidacyjni i osoby oceniające spełniali wymagania dot. walidacji opisane w obwieszczeniu o włączeniu kwalifikacji, odnoszące się do nich? • Czy asesorzy walidacyjni i osoby oceniające spełniali wymagania dot. walidacji opisane w scenariuszu walidacji lub innych dokumentach jej dotyczących, odnoszące się do nich?

- Czy asesorzy byli na miejscu przez cały czas trwania weryfikacji?
- Czy czuwali nad prawidłowym przebiegiem weryfikacji? Czy nie pominęli żadnego elementu procesu?
- Czy wyrażali się w sposób zrozumiały dla osoby przystępującej do walidacji?
- Czy byli skoncentrowani na trwającej weryfikacji?
- Czy zajmowali się rzeczami niezwiązanymi z trwającą weryfikacją i czy miało to wpływ na przebieg weryfikacji? Jeśli tak to jaki?
- Czy nie podpowiadali osobom przystępującym do walidacji, ani w inny sposób nie umożliwiali im nieuczciwych praktyk podczas weryfikacji?
- Czy swoim zachowaniem nie utrudniali przebiegu weryfikacji? Czy byli na miejscu o czasie, nie zachowywali się niewłaściwie itp.?
- Czy zachowywali się wobec osób przystępujących do walidacji w sposób uprzejmy?
- Czy zdaniem obserwatora reagowali odpowiednio na występujące podczas procesu trudności, jeżeli takie się pojawiły? Jakie to były trudności?
- Czy asesorzy walidacyjni i osoby oceniające wchodziły w interakcje ze sobą i czy miało to wpływ na weryfikację?
- Czy podczas weryfikacji miały miejsce jakieś trudności związane z osobami asesorów? Na czym polegały trudności i w jaki sposób się z nimi uporano?
- Jak obserwator ocenia postawę asesorów biorących udział w procesie?
- Inne uwagi

15. Inne osoby obecne podczas weryfikacji:

- Jaka była liczba tych osób i jakie było ich zadanie?
- Czy obecność i rola tych osób była określona w scenariuszu walidacji oraz innych dokumentach na jej temat?
- Czy były one przygotowane do swojego zadania i wiedziały co mają robić?
- Czy ich zachowanie nie utrudniało przebiegu weryfikacji, pracy osoby przystępującej do walidacji i pracy asesora walidacyjnego?
- Jaki był wpływ tych osób na przebieg weryfikacji?
- Czy asesorzy walidacyjni i osoby obecne podczas walidacji wchodziły w interakcje ze sobą i czy miało to wpływ na weryfikację?
- Czy podczas weryfikacji pojawiły się jakieś trudności związane z obecnością takich osób? Jakie to były trudności i jak je rozwiązano?
- Inne uwagi.

16. Przebieg weryfikacji:

- Dokładny opis przebiegu weryfikacji, poszczególne jego części.
- Czy zrealizowano wszystkie elementy procesu opisane w obwieszczeniu, scenariuszu oraz wszystkich innych dokumentach dotyczących danej walidacji?
- Jeżeli nie, co stało na przeszkodzie? Opis sytuacji.
- Inne uwagi.

17. Zachowanie osoby/osób przystępujących do walidacji:

- Jak obserwator opisałby zachowanie osoby/osób przystępujących do walidacji w ciągu trwania procesu?
- Czy zachowanie osoby przystępującej do walidacji zmieniło się podczas weryfikacji?
- Czy osoba/y przystępująca/e do walidacji zgłaszała/zgłaszały jakieś trudności podczas weryfikacji, tak to jakie?
- Czy pojawiły się pytania do asesorów walidacyjnych? Jeśli tak to jakie? Czy asesorzy odpowiedzi na nie i czy odpowiedzi te wyczerpały wątpliwości pytających?
- Jak wyglądały interakcje między asesorami walidacyjnymi i innymi osobami obecnymi podczas weryfikacji a przystępującymi do walidacji?
- Inne uwagi.

18. Ocena metody weryfikacji:

- Czy zdaniem obserwatora asesorzy walidacyjni dobrze ocenili pracę osoby/osób przystępującej/przystępujących do walidacji?
- Jaki był przebieg procesu - jakiego typu pytania lub zadania otrzymał przystępujący do walidacji? Ilu było przystępujących? Ile zadań? Ile czasu było przeznaczone na poszczególne pytanie/zadanie?
- Czy oceniający nie uchybili efektom uczenia się opisanym w obwieszczeniu, scenariuszu i innych dokumentach dotyczących danej walidacji?
- Czy w ocenie kierowali się kryteriami weryfikacji dla danej kwalifikacji, czy własnymi opiniami?
- Czy ocena została uzasadniona?
- Czy osoba przystępująca do walidacji będzie wiedzieć, jakie błędy popełniła i co powinna poprawić? Jeżeli nie to dlaczego?

	<ul style="list-style-type: none"> • Inne uwagi.
	<p>19. Wpływ osoby obserwatora na weryfikację:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jak obserwator ocenia własny wpływ na weryfikację? • Czy wyjaśniono osobom przystępującym do walidacji kim jest obserwator? Czy został im przedstawiony? • Czy między obserwatorem a osobą przystępującą do walidacji miały miejsce jakieś interakcje? Jeżeli tak, to jakie? • Czy między obserwatorem a asesorami walidacyjnymi, osobami oceniającymi lub innymi osobami obecnymi podczas weryfikacji miały miejsce jakieś interakcje? Jeżeli tak, to jakie?

Załącznik 2

ARKUSZ PODSUMOWUJĄCY

1. Metody weryfikacji - ich nazwy, na czym dana metoda polegała:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.

2. Data rozpoczęcia pierwszej części weryfikacji:

3. Data zakończenia ostatniej części weryfikacji:

4. Refleksja obserwatora na temat całości weryfikacji, ze wszystkimi jej metodami inspirowana obserwacjami poszczególnych metod:

5. Wdrożone rekomendacje ze wcześniejszych ewaluacji:

6. Wnioski i rekomendacje do obserwowanych procesów: